

CAPUT VII.

Cavendum etiam esse ne quis licentiam istam in tantum putet profusam, ut ad immolata idolis possit accedere.

Sed quod in ¹ usu ciborum vel maxime custodiendum sit, cavendum est ne quis licentiam istam putet in tantum ² profusam, ut et ad immolata simulachris possit accedere. Quantum enim ad creaturam Dei pertineat, omnis munda est: sed (I Cor. x, 20, 21) cum dæmoniis immolata fuerit, inquinata est tamdiu, quamdiu simulachris offeratur: quod mox

Atque factum est, non est jam Dei, sed idoli; quæ dum in cibum sumitur, sumentem dæmonio nutrit, non Deo, convivam illum simulachro reddendo, non Christo: ³ ut merito faciunt et Judæi: quorum ciborum ratione perspecta, et consilio Legis considerato, et Evangelicæ gratiæ beneficio cognito, et temperantiæ rigore servato, et simulachris immolatorum inquinamento repulso, regulam veritatis per omnia custodientes, Deo gratias agere debemus per Jesum Christum Filium ejus Dominum nostrum; cui laus et honor et claritas in sæcula sæculorum. Amen

COMMENTARIUS.

quisque. Nimis enim dura esse illa videtur, quam in textum intulit Jacksonus ex ms. Woweri, quorum quos quisquis.

¹ *Usu.* Sic ex ms. Woweri editorum lectionem usum emendavit Jacksonus: atque ita legendum conjecerat Welchmanus.

CAP. VII. — ² *Profusam. Permissam* Isidorus, qui et mox legit *pertinet.* JACKSON.

³ *Ut merito faciunt et Judæi.* Si nihil desit, quod tamen suspicor, sensus est: ut Judæi etiam a cibis abstinent, qui idolis immolati sunt. WELCHM. — Neque aliter JACKSONUS.

NOVATIANI

AD S. CYPRIANUM EPISTOLA,

CLERI ROMANI NOMINE SCRIPTA,

CYPRIANO PAPÆ

PRESBYTERI ET DIACONI ROMÆ CONSISTENTES, SALUTEM.

ARGUMENTUM. — Deo se primum commendat, deinde et fratribus. Romanorum fides ob Apostolo laudata. Libellaticorum scelus negantium sceleri suppar. Lenitate nimia lapsos excipere summa crudelitas. Confessorum litteræ ad disciplinam ecclesiasticam conservandam plurimum conducebant. Cypriani etiam litteræ confessoribus utiles. Expectanda Ecclesiæ pax et constitutus Episcopus, antequam lapsis pax detur. Pulsent Ecclesiæ fores lapsi, sed non confringant.

I. Quamquam bene sibi conscius animus, et Evangelicæ disciplinæ vigore subnixus, et verus sibi in ² decretis cælestibus testis effectus, soleat solo Deo giudice esse contentus, nec alterius aut laudes petere aut accusationes pertimescere, tamen geminata sunt laude condigni, qui cum conscientiam sciunt ³ Deo C

B soli debere se judici, actus tamen suos desiderant etiam ab ipsis suis fratribus comprobari. Quod te, frater Cypriane, facere non mirum est; qui pro tua verecundia et ⁷ ingenita industria, consiliorum tuorum nos non tam judices voleisti quam participes inveniri: ut in tuis rebus gestis laudem tecum, dum illas probamus, inveniremus, et tuorum consiliorum honorum coheredes, ⁸ quia et affirmatores, esse possimus. Idem enim omnes credimur operati, in quo deprehendimur eadem omnes censura et disciplinæ consensione sociati. Quid enim magis aut in pace tam aptum, aut in bellis persecutionis tam necessarium, quam debitam severitatem divini vigoris tenere? quam qui remiserit, instabili rerum cursu erret semper necesse est, et huc atque illuc variis et in-

VARIORUM NOTÆ.

⁴ *Diaconi.* Diacones edit. Spirensis 1471 et vetus in-nominata. Et sic inscribitur (epistola xxx, edit. Baluz.) apud Cyprianum. Utroque modo scripserunt auctores ecclesiastici: et vox *diaconibus* frequenter occurrit in epistolis Cyprianicis. JACKSON.

I. — ² *Decretis cælestibus.* Hanc lectionem reperi in octo codicibus antiquis. Angli movent in codice Vaticano legi *castris cælestibus.* Quam lectionem merito ait Rigaltius sibi non placere. BALUZ.

³ *Deo soli debere se judici.* Cod. Vern. apud Fellum,

Dei solius debere se judicio. Conjecit Jacksonus legendum, *Deo soli debere subjici.* Sed lectionem vulgata[m] comprobare videtur ipsemet auctor, qui paulo ante dixit, *solo Deo judice esse contentus.* CONSTANT. GALLAND.

⁷ *Ingenita.* Deest hæc vox in cod. Lincol Paulo post deest item in eodem cod. et in edit. Spir. vox *bonorum.* Utrumque recte omissum, ut videtur. GALLAND.

⁸ *Quia.* Cod. Vat. qui. Mox Lincol. *operari.* Sed recte

certis negotiorum tempestatibus dissipetur, et quasi extorto de manibus consiliorum gubernaculo, ¹ navim ecclesiasticæ salutis illidat in scopulos : ut appareat non aliter saluti ecclesiasticæ consuli posse, nisi si qui et contra ipsam ² faciunt quasi quidam adversi fluctus, repellantur; et disciplinæ ipsius semper custodita ratio, quasi salutare aliquod gubernaculum in tempestate, servetur.

II. Nec hoc nobis ³ nunc nuper consilium cogitatum est, nec hæc apud nos adversus improbos modo supervenerunt repentina subsidia, sed ⁴ antiqua hæc apud nos severitas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua. Quoniam nec tanta de nobis laudes Apostolus protulisset dicendo : *Quia fides vestra prædicatur in toto mundo* (Rom. 1, 8), nisi jam exinde vigor iste radices fidei de temporibus illis mutuatus fuisset, quarum laudum et gloriæ ⁵ degenerem fuisse, maximum crimen est. Minus est enim dedecoris nunquam ad præconium laudis accessisse, quam de fastigio laudis ruisse. Minus est criminis honoratum bono testimonio non fuisse, quam honorem bonorum testimoniorum perdidisse. Minus est, sine prædicatione virtutum ignobilem sine laude jacuisse, quam exhæredem fidei factum laudes proprias perdidisse : ea enim quæ in alicujus gloriam proferuntur, nisi anxio et sollicito labore servantur, in invidiam maximi criminis intumescunt.

III. Hoc nos non falso dicere ⁶ superiores nostræ litteræ probaverunt, in quibus vobis sententiam nostram dilucida expositione protulimus adversus eos qui se ipsos infideles illicita nefariorum libellorum professione prodiderant, quasi evasuri ⁷ irretientes illos diaboli laqueos viderentur, ⁸ quo non minus

A quam si ad nefarias aras accessissent, hoc ipso quod ipsum contestati fuerant, tenerentur; sed etiam adversus illos qui ⁹ accepta fecissent, licet præsentibus cum fierent non adfuissent, cum præsentiam suam utique, ut sic scriberentur ¹⁰ mandando, fecissent. Non est enim immunis a sceleris, qui ut fieret ¹¹ imperavit; nec est alienus a crimine, cujus consensu, licet non a se admissum crimen, tamen publice legitur; et cum totum fidei sacramentum in confessione Christi nominis intelligatur esse digestum, qui fallaces in excusatione præstigias quærit, negavit : et qui vult videri propositis adversus Evangelium vel edictis vel legibus satisfecisse, hoc ipso jam paruit quod videri paruisse se voluit. Nec non etiam contra illos quoque qui illicitis sacrificiis manus suas atque ora polluerant, pollutis ante mentibus propriis, unde etiam sunt ipsæ manus atque ora polluta, fidem nostram consensumque monstravimus. Absit enim ab Ecclesia Romana vigorem suum tam profana facilitate dimittere, et nervos severitatis eversa fidei majestate dissolvere; ut cum adhuc non tantum jaceant, sed et cadant eversorum fratrum ruinæ, properata nimis remedia communicationum, utique non profutura, præstentur, et nova per misericordiam falsam vulnera veteribus transgressionis vulneribus imprimantur, ut miseris ad aversionem majorem eripiat et penitentia. Ubi enim poterit indulgentiæ medicina ¹² proficere, si etiam ipse medicus intercepta penitentia indulget periculis, si tantummodo operit vulnus, nec sinit necessaria temporis remedia obducere cicatricem? Hoc non est curare, sed, si dicere verum volumus, occidere.

IV. Quamquam Confessorum quoque, quos hic ad-

VARIORUM NOTÆ.

operati propter sequens sociati eadem constructione.

JACKSON.

¹ Navim, etc. Cod. sancti Remigii Remensis (et Lincol.) *navem ecclesiasticæ discipline illidat*. Divionensis et recentior Victorinus. *navem Ecclesiæ falsos illidat in scopulos*. BALUZ. — Magis placet posterior lectio propter sequentia *saluti ecclesiasticæ*, ne inconcinnus videatur oratio. GALLAND.

² *Faciunt quasi quidam adversi fluctus, repellantur*. Sic distinguimus cum JACKSONO. Al. *faciunt, quasi quidam adversi fluctus repellantur*. GALLAND.

II. — ³ *Nunc nuper*. Omittit nunc cod. Lincol. GALL.

⁴ *Antiqua... severitas*. Ista, quæ addita sunt in editione MAUTIANA, desunt in antiquis editionibus et in duobus antiquis codd. Habentur autem in aliis. BALUZ.

⁵ *Degenerem*. Cod. Lincol. *degeneres*. Sed sequentia *honoratum, ignobilem, exhæredem*, lectionem vulgatam confirmant. JACKSON.

III. — ⁶ *Superiores nostræ litteræ*. Hæc intercidisse videtur. GALLAND.

⁷ *Irretientes*. In uno libro meo veteri, *retinentes*. In Remensi sancti Dionysii, *in retinendis illis diaboli laqueis*. BALUZ. — Cod. Lincol. *quasi hoc evasuri in retinendis illos diaboli laqueos viderentur, quod*. Bodl. 1. Fos-sat. et edit. vetus innoticata, *quasi hoc evasuri*. FELL.

⁸ *Quo*. Al. *quod*. Latinius quando. GALLAND.

⁹ *Accepta fecissent*. Ita codd. Lincol. Bodl. 1. Benevent. edit. Manut. Fell. Welch. et Jackson. At Pamelius quem secutus est Baluzius, *acta fecissent*. Lectionem priorem confirmat Rigaltius : « Rectissime,

inquit, in Beneventano exemplari et in editione Romana legitur, *qui accepta fecissent* : hoc est, qui submissos libellos accepissent; sic enim accepto et rato habuerant quicquid illis continebatur. Continebatur autem illum (Libellaticum) illo die in Capitolium ascendisse, ac dedisse thura Jovi : quod et si ille non fecerat, attamen fecerat, ut se fecisse publice legeretur : lecto scilicet libello, quo videri voluit propositis adversus Evangelium edictis satisfecisse; quod erat, fidem Christo datam deseruisse. » GALLAND.

¹⁰ *Mandando*. Sic Natalis ab OE: sententiam dixit in concilio Carthaginensi sub Cypriano pro se et pro Pompeio Sahratensi et Dioga Leptimagnensi, *qui mihi mandaverunt*. BALUZ.

¹¹ *Imperavit*. Hæc lectio videtur optima. Et tamen illam non inveni nisi in uno veteri libro. Ceteri et editiones Pameliana vetustiores habent *impetravit*. Pamelius autem mutavit secutus conjecturam Costerrii, quamvis fateatur se ubique legisse *impetravit*. Sic in epistola XLIV codicis encyclicii scriptum est in codice Bellovacensi *quibus impetrare divino judicio pro imperare*. Facilis error, qui admissus est etiam in alio veteri codice ejusdem Ecclesiæ, in breviario nimirum Liberati cap. 18, ubi pro *nilil impetrantes dimisit*, uti habent editiones et tres libri veteres, codex Ecclesiæ Bellovacensis habet *imperantes*. Sic apud Fulgentium Placidam lib. II Mythol. ubi agit de Vulcano et Minerva, legendum est *Jupiter imperavit* pro eo quod ibi legitur *impetravit*. BALUZ.

¹² *Proficere*. Ita emendandum esse existimavi secutus auctoritatem veterum exemplarium et editionum.

huc in carcerem dignitas suæ confessionis inclusit et ad certamen evangelicum sua fides in confessione jam gloriosa semel coronavit, litteras habeas conspirantes cum litteris nostris, quibus severitatem evangelicæ disciplinæ protulerunt, et illicitas petitiones ab Ecclesiæ pudore revocarunt. Nisi hoc fecissent, disciplinæ evangelicæ ¹ ruina non facile sarciretur, præsertim cum nulli magis tam congruum esset tenorem evangelici vigoris ² illibatum dignitatemque servare, quam qui se excrucianos et excarnificandos pro Evangelio furentibus tradidissent, ne martyrii honorem ³ merito perderent, si in occasione martyrii, prævaricatores Evangelii esse voluissent: nam qui quod habet, non custodit in eo ex quo illud possidet, dum id ex quo possidet violat, amittit illud quod possidebat.

V. In quo loco maximas tibi atque uberes gratias referre debemus et reddimus, quod illorum carceris tenebras litteris tuis illuminasti, quod ad illos venisti quomodo introire potuisti, quod illorum animos sua fide et confessione robustos tuis allocutionibus litterisque recreasti, quod felicitates eorum condignis laudibus ⁴ persecutus accendisti ad multo ardentiorum cœlestis gloriæ cupiditatem, quod pronos impulisti, quod, ut credimus et optamus, victores futuros viribus tui sermonis ⁵ animasti: ut quamquam hoc totum de fide contentium et de divina indulgentia venire videatur, tamen in martyrio suo tibi ex aliquo debitores facti esse videantur. Sed ut ad id unde digressus sermo videbatur esse, rursus revertatur, quales ⁶ litteras in Siciliam quoque miserimus, subjectas habebis.

VI. Quamquam nobis differendæ hujus rei necessitas major incumbat, quibus, post excessum nobilissimæ memoriæ viri ⁷ Fabiani, nondum est episcopus propter rerum et temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur, et eorum qui lapsi sunt

A possit cum auctoritate et consilio habere rationem. ⁸ Quamquam nobis in tam ingenti negotio placeat quod et tu ipse tractasti; ⁹ prius Ecclesiæ pacem sustinendam, deinde sic collatione consiliorum cum episcopis, presbyteris, diaconis, confessoribus pariter ac stantibus laicis facta, lapsorum tractare rationem. Perquam enim nobis et invidiosum et onerosum videtur, non per multos examinare quod per multos commissum videatur fuisse, et unum sententiam dicere cum tam grande crimen per multos diffusum notetur exisse; quoniam nec firmum decretum potest esse, quod non plurimorum videbitur habuisse consensum. Aspice totum orbem pene vastatum, et ubique jacere dejectorum reliquias ¹⁰ et ruinas, et idcirco tam grande expeti consilium quam late propagatum videtur esse delictum. Non sit minor medicina quam vulnus est, non sint minora remedia quam ¹¹ funera: ut quo modo qui ruerunt, ob hoc ruerunt quod cæca temeritate nimis incauti fuerunt; ita qui hoc disponere nituntur, omni consiliorum moderamine utantur, ne quid, non ut oportet factum, tamquam irritum ab omnibus judicetur. Uno igitur eodemque consilio, iisdem precibus et fletibus, tam nos qui usque adhuc videmur temporis istius ruinas subterfugisse, quam illi qui in has temporis videntur clades incidisse, divinam majestatem deprecantes pacem ¹² ecclesiastico nomini postulemus: mutuis votis nos invicem foveamus, custodiamus, armemus: oremus pro lapsis, ut erigantur: oremus pro stantibus, ut non ad ruinas usque tententur: oremus ut qui cecidisse referuntur, delicti sui magnitudinem agnoscentes, intelligant non momentaneam neque præpropere ¹³ desiderare medicinam: oremus ut effectus indulgentiæ lapsorum subsequatur et ¹⁴ pœnitentia, ut intellecto suo crimine velint nobis interim præstare patientiam, nec adhuc fluctuantem turbent Ecclesiæ statum; ne interiorem nobis persecutionem

B videtur esse delictum. Non sit minor medicina quam vulnus est, non sint minora remedia quam ¹¹ funera: ut quo modo qui ruerunt, ob hoc ruerunt quod cæca temeritate nimis incauti fuerunt; ita qui hoc disponere nituntur, omni consiliorum moderamine utantur, ne quid, non ut oportet factum, tamquam irritum ab omnibus judicetur. Uno igitur eodemque consilio, iisdem precibus et fletibus, tam nos qui usque adhuc videmur temporis istius ruinas subterfugisse, quam illi qui in has temporis videntur clades incidisse, divinam majestatem deprecantes pacem ¹² ecclesiastico nomini postulemus: mutuis votis nos invicem foveamus, custodiamus, armemus: oremus pro lapsis, ut erigantur: oremus pro stantibus, ut non ad ruinas usque tententur: oremus ut qui cecidisse referuntur, delicti sui magnitudinem agnoscentes, intelligant non momentaneam neque præpropere ¹³ desiderare medicinam: oremus ut effectus indulgentiæ lapsorum subsequatur et ¹⁴ pœnitentia, ut intellecto suo crimine velint nobis interim præstare patientiam, nec adhuc fluctuantem turbent Ecclesiæ statum; ne interiorem nobis persecutionem

VARIORUM NOTÆ.

pro eo quod posteriores editiones præferunt *procedere*. Sed hanc tamen ultimam lectionem ego me reperisse fateor in duobus libris meis veteribus, in Gratianopolitano et in uno Victorino, tum etiam in editione Manutiana, codex Remensis sancti Dionysii et Lamonianus habent *prodesse*, eodem sensu. BALU.

IV.—¹ *Ruina... sarciretur*. Unus Baluzius edidit, *ruinæ... sarcirentur*: qua vero auctoritate, silet. Mox apud eundem *congruens*, ut habet editio Oxoniensis. AL. *congruum*. GALLAND.

² *Illibatum dignitatemque servare*. Cod. Vat. *illibata dignitate servare*. Quam lectionem retinuit Welchmanus: sed male apud ipsum, excusum *servari*. Statim vero suspicatur idem editor legendum *quam iis qui*. GALL.

³ *Merito*. Deest hæc vox in ms. Lincol. Mox idem codex *occisione martyrii*: mendose, ut quidem puto. GALL.

V. — ⁴ *Persecutus*. Cod. Bodl. *prosecutus*: atque hanc lectionem in textum intulit Baluzius. GALL.

⁵ *Animasti*. Bodl. 1, et Vat. *armasti*. GALL.

⁶ *Litteras... subjectas habebis*. Huiusmodi Novatiani litteræ nusquam apparent. GALL.

VI.—⁷ *Fabiani*. Martyrio sublatus est Fabianus anno Christi CCL, 13 kal. febr., eique successit Cornelius treunte junio anni CCLI, ut ex Pagio erudimur. GALL.

⁸ *Quamquam... tractare rationem*. Hunc locum recitat Cyprianus in epist. LI edit. Baluz. ad Antonianum. Eam habes infra inter Cornelianas. Subditque sanctus Martyr: *Additum est etiam Novatiano tunc scribente, et quod scripserat sua voce recitante, etc.* Quæ Cypriani verba descripsit Pacianus in epistola II ad Sympronianum. GALL.

⁹ *Prius Ecclesiæ*. Cyprianus, l. c. *prius esse Ecclesiæ*. Et mox, *diaconibus*. GALL.

¹⁰ *Et ruinas*. Editio Spirensis et tres libri veteres non habent hæc duo vocabula. Veneta vetus habet. Duo alii libri veteres præferunt *laqueos pro ruinas*. BALUZ.

¹¹ *Funera*. Codex sancti Arnulphi habet *vulnera*. Quæ lectio mihi videtur esse melior: eam me posuissem in contextu, si tum cum hic locus cudebatur, habuissem codicem illum. At si quis retinendam putat vocem *funera*, intelligere oportet mortes, seu potius cadavera mortuorum. BALUZ.

¹² *Ecclesiastico nomini*. Ita nos reposuimus, editionem Anglicanam et auctoritatem quorundam veterum librorum secuti. Si quis tamen legere malit *nomine*, non repugno. BALUZ.

¹³ *Desiderare*. Duo libri veteres habent, *desiderare debere medicinam*. BALUZ.

¹⁴ *Pœnitentia*. Antea legebatur *pœnitentiam*: eamque

ipsi incendisse videantur, et accedat ad criminum A cumulum quod etiam inquieti fuerunt. Maxime enim illis congruit verecundia, quorum in delictis damnatur mens inverecunda.

VII. Pulsent sane fores, sed non utique confringant. Adeant ad limen Ecclesiae, sed non utique transiliant. Castrorum caelestium excubent portis, sed armati modestia, qua intelligant se desertores fuisse. Resumant precum suarum tubam, sed qua non bellicum clangant. Arment se quidem modestiae telis, et quem negando mortis metu fidei dimiserant clypeum resumant; sed ut contra hostem diabolum vel nunc armati, non contra Ecclesiam quae illorum dolet casus, armatos esse se credant. Multum illis proficiet petitio modesta, postulatio verecunda, humilitas necessaria, patientia¹ non otiosa. Mittant legatos pro suis doloribus lacrymas; advocacy fungantur ex intimo pectore prolati gemitus, dolorem probantes commissi criminis et pudorem. Immo si dedecoris admissi magnitudinem perhorrescunt, si pectoris et conscientiae suae lethalem plagam et sinuosi vulneris altos recessus vere medica manu tractant, erubescant et petere; nisi quia majoris est rursus et periculi et pudoris, auxilium pacis non petiisse. Sed hoc totum in sacramento, sed in ipsius postulationis lege temporis facto temperamento, sed postulatione demissa, sed prece subdita: quoniam et qui petitur flecti debet, non incitari; et sicut respici debet divina clementia, sic respici debet et divina censura; et sicut scriptum est (*Matth. xviii, 32*): *Donavi tibi omne debitum, quia me rogasti*; sic scriptum est (*Luc. xii, 9*): *Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram*

Patre meo et coram Angelis ejus. Deus enim ut est indulgens, ita est praceptorum suorum exactor, et quidem diligens; et sicut (*Matth. xxii, 3*) ad convivium vocat, sic habitum nuptiarum non habentem, ligatis manibus et pedibus extra sanctorum caetum foras jactat. Paravit caelum, sed paravit et tartarum. Paravit refrigeria, sed paravit et aeterna supplicia. Paravit inaccessible lucem, sed paravit etiam perpetuae noctis vastam aeternamque caliginem. Cujus temperamenti moderamen nos heic tenere quærentes diu, et quidem multi, et quidem cum quibusdam episcopis² vicinis nobis et appropinquantibus, et quos³ ex aliis provinciis longe positis persecutionis istius ardor egerat, ante constitutionem episcopi nihil innovandum putavimus, sed lapsorum curam mediocriter B temperandam esse⁴ credidimus; ut interim, dum episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspenso⁵ eorum qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur; eorum autem quorum vitae suae finem urgens exitus dilationem non potest ferre, acta poenitentia et professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac vere poenitentis animi signa prodiderint, cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute et sollicitè subveniri, Deo ipso sciente quid de talibus faciat, et qualiter iudicii sui examinet pondera; nobis tamen anxie curantibus, ut nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere poenitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem. Optamus te, beatissime ac gloriosissime papa, in Domino semper bene valere et nostri meminisse.

VARIORUM NOTÆ.

lectionem confirmant veteres editiones et septem vetera exemplaria. Nostram quæ videtur esse melior, confirmant tres antiqui codices. BALUZ.

VII. — ¹ *Patientia. Poenitentia.* Cod. Lincoln.

² *Aeternamque.* Sic editi ferme omnes. Cod. Vatic. et tetram: quam lectionem in textum inferre non dubitarunt editores Anglicani. GALL.

³ *Vicinis nobis.* Ita Fellus et Baluzius. Omittunt nobis Welchmanus et Jacksonus.

k. ⁴ *Et quos.* Conjunctionem et redundare putat Wel-

chmanus. Jacksono autem sensus videtur *et cum quibusdam quos.* Mox deest *positis* in cod. Lincoln. GALL.

⁵ *Credidimus.* Ita ex cod. Bodl. i. Fellus, Welchmanus et Jacksonus. Al. *credimus.* GALL.

⁶ *In suspenso.... moras.... sustinere.* In suspenso emendavit Morellius pro eo quod antea legebatur *in suspendio.* Unus liber meus habet *voto suspenso.* Mox cod. Gratianopolitanus, qui *foris possunt dilectionem sustinere.* Vetustiores editiones, *foris possunt dilatione sustineri.* BALUZ.

ANNO DOMINI CCLII-CCLIII.

S. LUCIUS, I, PAPA ET MARTYR.

NOTITIA HISTORICA.

Lucius Pontifex ordinatur, ann. 252, mense Septembri vel Octobri. — Post Cornelii martyrium, Lucius in ejus locum ordinatus 25 septembris, uti Pagius et Maurini arbitrantur (1), vel 28 octobris juxta Bianchini; Romanam sedem vix adeptus, jussus est exsulare. Hinc cum Cyprianus eodem tempore ordinationem ejus, ac exsiliium audisset, communicatorias ac gratulatorias, suo collegarumque suorum nomine, epistolas ad eum misit, quæ etsi perierint, ex altera tamen, quæ adhuc exstat, ad eundem post reditum

(1) Pag., ad ann. 252, § 14; *l'Art de Vérifier*, loc. cit.

D data, id totum constat: «Nuper quidem», scribit Cyprianus (2) «tibi, frater charissime, gratulati sumus, cum te honore geminato in Ecclesia: suæ administratione confessorem pariter et sacerdotem constituit divina dignatio, sed et nunc non minus tibi et comitibus tuis, atque universæ Fraternitati gratulamur, quod cum eadem gloria, et laudibus vestris reduces vos denuo ad suos fecerit benigna Domini et larga protectio, ut pascendo gregi pastor, et gubernandæ navi gubernator, et regendæ plebi rector red-

(2) Cyprian., Ep. 61, ad Lucium, al. 58.